

УДК 342.1

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-16-11-18

Романів Христина Богданівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ
solomchak-romaniv@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3828-4224

РИМСЬКЕ ПРАВО ЯК РЕСУРС ТА ПОТЕНЦІАЛ ДО РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА

Стаття присвячена розкриттю потенціалу римського права в правовій освіті. Грамотні, професійні фахівці у праві – це забезпечення правової культури держави, від якої залежить толерантність, рівність та справедливість у суспільстві. Такі люди прагнуть до якісних змін та вміють активно, свідомо діяти на користь держави. Отже, правові фахівці, які володіють широким світоглядом, моральними цінностями та якісними правовими знаннями є тим потенціалом та ресурсом, який здатний привести Україну до економічного, політичного, правового розвитку. В свою чергу, завдання держави є простимулювати цей розвиток та забезпечити їх гідне правове виховання. Правове виховання можливе завдяки багатьом факторам, одним із яких є освіта.

Дослідження римського права довело, що завдяки римському праву студент може простежити вікову трансформацію права та побачити водночас незмінність основних правових цінностей, які покликані захищати людину, її життя та свободу. Зазначено, що висока якість правової освіти є неможливою без глибоких правових знань, засвоєння правових ідей та догм. Для вирішення визначених завдань щодо правової освіти правників визначальну роль необхідно відводити римському праву, завдяки якому закладається підґрунтя формування правової культури студентів та суспільства зокрема.

Для того щоб Україна розвивалася як права держава та як громадянське суспільство значущим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та правової культури населення. У цьому контексті велике значення має якість правової освіти та правового виховання. Висока якість правової освіти є неможливою без глибоких правових знань, засвоєння правових ідей та догм. Для вирішення визначених завдань щодо правової освіти правників визначальну роль необхідно відводити римському праву, завдяки якому закладається підґрунтя формування правової культури студентів та суспільства зокрема. Римське приватне право покликане вирішати багато задач, а саме формування у студентів: правотворчої, законотворчої практики через засвоєння характерних наукових тенденцій та закономірностей еволюції права, яку можна простежити на прикладі римського права; правової культури європейського типу, яка надасть можливість громадянам для реалізації своїх приватних та публічних інтересів інтегруватись у європейський і світовий правовий простір; соціально значущим правовим досвідом римської цивілізації, який міг би бути зреалізований в уміннях, знаннях й творчій правовій діяльності; позитивного відношення до права як цінності та сприяння у професійній діяльності реалізовувати себе як особистість з правомірною поведінкою; правової грамотності через вміння вирішувати практичні задачі у правовій сфері, яка виникає на основі здобуття нових правових знань з римського права; правової поваги через розуміння своїх прав та обов'язків та вміння обґрунтовано, раціонально, грамотно оцінювати будь-яку конфліктну ситуацію; правової інтуїції, завдяки якій майбутній фахівець буде приймати законні та справедливі рішення; правового стилю через вивчення теоретико-методологічних аспектів римського права; правове удосконалення з відповідним формуванням деонтологічних установок, які в подальшому стануть каталізатором до сумлінної, добросовісної професійної діяльності; понятійного апарату студента через опанування правових понять, презумпцій та правових традицій і звичок, які виникли у римському праві; відчуття приналежності до європейської спільноти через формування у собі розуміння справедливості та законності; потреби до правового удосконалення через дослідження інститутів юридичної науки, які були сформовані ще в Стародавньому Римі; правового прогностицизму через дослідження рецепції римського права в праві європейських держав.

Ключові слова: римське право, права культура, правосвідомість, юридичне мислення, права освіта.

Romaniv H. ROMAN LAW AS A RESOURCE AND POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF THE STUDENT'S LEGAL CULTURE

The article is devoted to revealing the potential of Roman law in legal education. Competent, professional experts in law are the guarantee of the legal culture of the state, which depends on tolerance, equality and justice in society. Such people strive for qualitative changes and are able to actively and consciously act for the benefit of the state. Therefore, legal experts who have a broad outlook, moral values and high-quality legal knowledge are the potential and resource that can lead Ukraine to economic, political, and legal development. In turn, the task of the state is to stimulate this development and ensure their decent legal upbringing. Legal education is possible thanks to many factors, one of which is education.

The study of Roman law proved that, thanks to Roman law, the student can trace the age-old transformation of law and at the same time see the immutability of the main legal values, which are designed to protect a person, his life and freedom. It is noted that high quality legal education is impossible without deep legal knowledge of rights, assimilation of legal ideas and dogmas. In order to solve the defined tasks regarding the legal education of lawyers, the decisive role must be assigned to Roman law, thanks to which the foundation for the formation of the legal culture of students and society in particular is laid.

In order for Ukraine to develop as a legal state and as a civil society, the formation of a new, higher level of legal awareness and legal culture of the population is significant. In this context, the quality of legal education and legal upbringing is

of great importance. High quality legal education is impossible without deep legal knowledge, assimilation of legal ideas and dogmas. In order to solve the defined tasks regarding the legal education of lawyers, the decisive role must be assigned to Roman law, thanks to which the foundation for the formation of the legal culture of students and society in particular is laid. Roman private law is designed to solve many problems, namely the formation in students of: law-making, law-making practice through the assimilation of characteristic scientific trends and regularities of the evolution of law, which can be traced on the example of Roman law; a legal culture of the European type, which will provide an opportunity for citizens to integrate into the European and global legal space in order to realize their private and public interests; socially significant legal experience of Roman civilization, which could be realized in skills, knowledge and creative legal activity; a positive attitude to the law as a value and assistance in professional activity to realize oneself as a person with lawful behavior; legal literacy through the ability to solve practical problems in the legal field, which arises on the basis of acquiring new legal knowledge from Roman law; legal respect through understanding one's rights and obligations and the ability to reasonably, rationally, competently assess any conflict situation; legal intuition, thanks to which the future specialist will make legal and fair decisions; legal style through the study of theoretical and methodological aspects of Roman law; legal improvement with the corresponding formation of deontological attitudes, which will later become a catalyst for honest, conscientious professional activity; the student's conceptual apparatus through mastering legal concepts, presumptions and legal traditions and habits that arose in Roman law; a sense of belonging to the European community through the formation of an understanding of justice and legality; needs for legal improvement through the study of institutes of legal science, which were formed in ancient Rome; of legal prognosticism through the study of the reception of Roman law in the law of European states.

Key words: Roman law, legal culture, legal awareness, legal thinking, legal education.

Постановка проблеми. Українське суспільство потребує свідомих громадян та професійно підготовлених спеціалістів, завдяки яким буде побудована демократична, правова та незалежна держава. Держава має бути не лише самостійною у плані економічному, політичному, географічному, але й і її громадяни повинні бути незалежні від пропаганди, соціально-політичного впливу, вміти логічно думати, співставляти факти та аналітично мислити. Прояв логічного мислення ми вбачаємо у прийнятті правових рішень, вмотивованих вчинках та в прагнення до законності та правопорядку. Прагнення до законності та правопорядку є невід'ємною рисою усвідомленої молоді та студентства, не даремно саме ця верства населення брала найактивнішу роль у різних революціях на теренах нашої держави (Помаранчева революція, Революція гідності тощо). Тому, так важливо приділяти увагу у вихованні молоді та студентства і робити це у правовому полі.

Грамотні, професійні фахівці у праві – це забезпечення правової культури держави, від якої залежить толерантність, рівність та справедливість у суспільстві. Такі люди прагнуть до якісних змін та вміють активно, свідомо діяти на користь держави. Отже, правові фахівці, які володіють широким світоглядом, моральними цінностями та якісними правовими знаннями є тим потенціалом та ресурсом, який здатний привести Україну до економічного, політичного, правового розвитку. В свою чергу, завданням держави є простимулювати цей розвиток та забезпечити їх гідне правове виховання. Правове виховання можливе завдяки багатьом факторам, одним із яких є освіта. Через освіту, якісну юридичну науку виховується правосвідоме студентство. Ця освіта залежить від багатьох чинників, зокрема і від рівня викладання, систематичності, вибіркової дисципліни, з одного боку, та, з іншого боку, від постійного бажання отримувати нові правові знання, їх засвоювати і практикувати, з боку студентства. Новими правовими знаннями у правовій освіті здатна забезпечити навчальна дисципліна «Римське право», яка покликана не лише збагатити студента новими знаннями, його удосконалити, але й дає можливість переконати студента у цінності права, його важливості та сталості. Завдяки римському праву студент може простежити вікову трансформацію права та побачити водночас незмінність основних правових цінностей, які покликані захищати людину, її життя та свободу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку римського права розглядалось у наукових працях відомих українських учених, а саме: Л.О.Андрієвська, С.Д.Гринько, І.В.Зозуля, І.М.Ваганова, І.В. Іванов, С.В. Козеровський, Н.А. Кедрова, О.А. Підпригора, А.О. Савчин, А.І. Троцька, Є.О. Харитонов та ін.

Метою статті є розкриття впливу римського права на правову культуру студента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливими домінантами формування правової держави України, побудови громадянського суспільства, його цивілізованого розвитку є принцип законності та правопорядку, сформованість високої правосвідомості, правової культури громадян. Роль права особливо зростає при трансформаціях суспільства, постійно вимагає гідної професійно-правової підготовки майбутніх спеціалістів, яка дозволить їм вільно орієнтуватися і самостійно діяти у нових динамічних, нестандартних економічних умовах [1, с. 154].

Україна будучи суверенною державою задекларувала свій демократичний, європейський напрямок розвитку. Відповідно, ми на етапі розбудови держави, як правової, соціальної, демократичної, економічно розвинутої, що передбачає широкий спектр правових, політичних, економічних та соціальних реформ. Тому, сьогодні першочерговим завданням є організація нового громадянського (правового) суспільства, що, зі свого боку, зумовлює необхідність формування людини з новими моральними цінностями та правовим світоглядом, яка здатна адекватно сприймати вимоги сучасності та реалізувати їх у життя своїми свідомими й активними діями. У процесі вирішення цього питання значне місце посідає університетська освіта, яка формує активного громадянина правової держави, сучасну креативну особистість, майбутнього фахівця

глобалізованих економічних відносин, члена новітньої еліти українського суспільства. Тож мета сучасної університетської освіти в Україні стати засобом, потенціалом й ресурсом розвитку та становлення держави як інформаційної, так і правової. У буденних соціальних практиках недостатня правова обізнаність українського громадянства доволі часто була і є істотною причиною порушень їхніх основних прав і свобод, або ж серйозною перешкодою у їхній реалізації. Таке становище значно актуалізує проблему правової культури студента в науковому дискурсі, і у практичній площині [2, с. 15-16].

Правова культура передбачає розуміння її як обумовлене всім соціальним, духовним, політичним та економічним устроєм якісне становище правового життя суспільства, яке виявляється в рівні розвитку правової діяльності, правосвідомості громадян, гарантованості та захищеності їх прав і свобод, якості законодавства. Правова культура з точки зору ефективності функціонування правової дійсності є її відображенням, в тому чи іншому суспільстві. Під правовою культурою слід розуміти систему цінностей, ідей, елементів, що належать до сфери права, і є їх відображення у свідомості та поведінці людей. [3] Кожна окрема особистість є носієм, творцем і реалізатором правової культури, яку можна охарактеризувати у двох аспектах. З одного боку, як сукупність правових знань, принципів правової діяльності, правових звичаїв, духовних цінностей, а, з іншого, як ступінь правової розвиненості особистості, ступінь правової активності й оволодіння культурою правового мислення, рівня засвоєння правових норм [4].

У даній статті ми звертаємо увагу саме на правову культуру студентства, а тому для нас є актуальне визначення правової культури студентів А.А. Гусенко. Науковець вважає, що правова культура студентів - це прояв у правосвідомості, розумінні та почуттях, навичках та звичках сполучень інтелектуально-вольових і морально-психологічних інтегрованих складових, які узгоджено взаємодіють та регулюють власну поведінку у визначенні правомірної мети, правомірних шляхів та засобів її досягнення, нетерплячості до правопорушень, відповідальності, справедливості, усвідомленій потребі у правовій самоосвіті. Правова культура студентів будучи багатовимірним, системним і динамічно особистісним утворенням є сукупністю правових знань, відношення до права як до цінності і правомірної поведінки; як соціально-педагогічне явище – досліджується у правовому регулюванні своєї майбутньої професійної діяльності як міра та спосіб творчої самореалізації особи [5, с. 28].

У реаліях сьогодення стає актуальною потреба цілеспрямованого стимулювання, формування, позитивного соціального розвитку правової культури всіх без винятку громадян, особливо – учнівської та студентської молоді. Саме цей віковий період характеризується активним процесом становлення соціальної зрілості, пошуком ціннісних орієнтацій особистості, вибору сенсу життя, формуванням ідеалів та прагненням до самоідентифікації, самодетермінації. Також цьому віковому періоду притаманні й такі вікові особливості, як індивідуалізм, відкритість негативним впливам, вузький практицизм [6]. Стан правової культури українського суспільства є відображенням складного процесу модернізації в цивілізаційному розвитку країни. Розвиток субкультур, зокрема молодіжної залишається у сучасному правознавстві невирішеною проблемою [5, с. 27].

Проблематика формування правової культури особистості студента має значення не лише академічне, а й перш за все практичне. Майбутньому фахівцеві в практичному аспекті правова культура необхідна для того, щоб він добре орієнтувався в сучасному швидкозмінному світі, знаходив правильний вихід з ситуацій, в які часто потрапляє через відсутність елементарної правової грамотності, добре знав свої права й обов'язки, вмів їх реалізувати й ефективно захищати; грамотно вирішував практичні завдання в правовій сфері; знав і поважав права і обов'язки своїх близьких, колег, інших громадян. Тому, важливим державним завданням є правова освіта, що передбачає формування правової культури студентів, майбутніх фахівців [7].

За правове навчання, формування правової культури студентів – майбутніх фахівців, за виховання дієздатних фахівців, їх соціально-правової готовності до життєдіяльності у громадянському суспільстві освітні установи несуть підвищену відповідальність, адже у майбутнього фахівця саме навчання у ВНЗ формує пізнавальне ставлення до правових цінностей, почуття поваги до закону, переконаність у необхідності й соціальній значимості зміцнення правової основи державного й громадського життя. Вказане, у свою чергу, є передумовою в студентів подальшого розвитку потреби дотримувати, виконувати і використовувати правові норми, необхідною умовою формування ціннісно-правової орієнтації на правомірну соціально значиму поведінку. У мотивації соціально значимої правомірної поведінки студентів цінності правового культурного комплексу діють не безпосередньо, а опосередковано через формування правової інформації, яку подають у навчальному закладі. [5, с. 28] У процесі правового виховання особистості формування правової культури фахівця є двостороннім процесом: накопичення правових знань; перетворення накопиченої інформації в особисті переконання. Ефективність навчання правовим знанням залежить від наявності розвинутого мислення у студентів, що у значній мірі забезпечується за допомогою формування понятійного апарату через вивчення теоретико-методологічних аспектів юридичних дисциплін. Під час набуття правових знань формується образ понятійного правового мислення, його стиль і деонтологічні установки, інтуїція справедливості і законності рішень, які у ході своєї професійної діяльності прийматиме фахівець. Мета процесу правового виховання полягає у забезпеченні переходу правових знань у правові переконання вихованців, що досягається через пізнання місця і ролі права у розвитку цивілізації, його значення для мінімізації соціальних конфліктів, забезпечення свободи особистості, тому що в основі

правової культури лежить глибоке знання принципів і норм права, визнання його соціальної цінності. Структура виробленого, таким чином, правового переконання містить в собі не тільки знання правових норм і не лише впевненість в істинності цих знань, але й постійну готовність діяти, керуючись ними [3].

Правова культура особи студента будучи інтегративним компонентом культури людини, є цілісним особистісним утворенням, яке характеризується:

- постійним бажанням особи до розширення правових знань, які для неї мають соціально значиму цінність;
- переконаністю в необхідності здійснення професійної діяльності у суворій відповідності з законом;
- проявом усталених почуттів відповідальності і причетності до суб'єктів права, при відстоюванні і використанні суб'єктивних прав впевненості і самодостатності;
- потребою у правовому удосконаленні, прагненням до сприйняття правових установок і їх практичному втіленню в конкретних вчинках [5, с. 29].

Таким чином, правова культура студента характеризується визначеним рівнем і характером правових знань, оцінок, установок і дій в соціально-правових відносинах, сукупністю пізнавальних, поведінкових і вольових характеристик, що відбивають індивідуальну і суспільну правосвідомість, правомірну поведінку. Ефективність процесу формування правової культури студентів забезпечується сукупністю таких умов: використання потенціалу навчальних дисциплін для вивчення концептуальних правових ідей; доповнення теоретичних правових положень відомостями про можливість їх практичного застосування; відбір змісту і досвіду практичної діяльності, обумовлених нинішніми потребами життя і інтересами студента; засвоєння необхідних знань, що дозволяють майбутнім фахівцям моделювати свою правову професійну і повсякденну діяльність; включення студента в активну правопізнавальну і правозастосувальну діяльність навчально-виховного процесу ВНЗ; організація навчання, орієнтованого на особистіснотворчий розвиток студента; введення в навчальний план ВНЗ правових спецкурсів, зокрема «Римського права» [5, с. 29]. Недаремно, в Україні сьогодні досить активно обговорюються питання удосконалення викладання римського права у вищих юридичних закладах. Разом з римською починається історія європейської юриспруденції [8, с. 52].

Можемо констатувати, що в умовах розбудови незалежної української держави, формування та розвитку національної правової системи значно зростає науковий інтерес до римського права. Причиною цього є формування нової системи соціально-економічних відносин, впровадження та розвиток ринкових відносин в економіці України. Тому, інтерес вітчизняної правової науки до спадщини римських юристів є зрозумілий [9, с. 19-20].

Для всіх сучасних правових систем Західної Європи, а також багатьох неєвропейських держав римське право стало основою, адже воно є джерелом мислення, з якого черпають знання всі юристи. Сформувані юридичну думку починаючого юриста є неможливо, якщо не досліджувати інститути юридичної науки, які були створені ще в Стародавньому Римі. При вивченні римського права майбутні юристи отримують знання про історію становлення і розвиток багатьох інститутів сучасного приватного права, опановують основи європейської культури загалом [10, с. 9]. Українська правова система належить до романо-германського типу, яка сформувалася під впливом саме римського права. Вагомість римського права полягає в тому, що термінологія сучасного права України, базується на ідеях, засадах та визначеннях, які були сформовані римською класичною юриспруденцією [11, с. 88].

Вивчення римського права майбутніми юристами є необхідним елементом у становленні їх правової культури, адже саме юристам належить ключова роль у процесі державотворення, захисті демократичних прав і свобод людини. Також завдяки вивченню римському праву у студента формуються такі особисті якості як юридичне мислення, що відрізняє юриста від представників інших фахів; здатність чітко й лаконічно формулювати та аргументувати свої висновки; відповідально приймати рішення, керуючись законом; залишатися на принципах об'єктивності, принциповості та неупередженості. У галузі юридичної науки римське право сприяє побудові нових доктрин та концептуальних теорій; розробці та розвитку такої навчальної дисципліни як порівняльне правознавство, що має сприяти гармонізації права України та країн романо-германської правової сім'ї [10, с. 9-10].

Отож, одне з найбільших досягнень минулого є римське право, яке за внутрішньою досконалістю, послідовністю та закінченістю теоретичної думки і практичної розробки може бути кращим введенням у теорію права. Римське право в історії займає особливе місце, оскільки воно пережило створивший його народ та, образно кажучи, двічі підкорило світ. Визнано, що в праві інших держав немає такої великої кількості перевірених довгим досвідом юридичних норм і конструкцій, як у римському, його універсальність – це закономірний наслідок історичного розвитку Риму [12, с. 264]. На думку О.А.Підпригори, «довершеність системи римського права, що ґрунтувалася на ідеях природного права, засадах справедливості, порядності, добросовісності, зумовила періодично повторювані спроби відродити дух римського права, використати його найбільш вдалі знахідки та рішення» [13].

Римське право вагому роль відігравало у зміцненні правової культури. А саме, правова культура римської юриспруденції, юридичної техніки і роль римських юристів, яку вони зіграли своїм детальним обґрунтуванням інститутів і норм діючого права, пояснюють і рецепцію римського права, його принципів

юриспруденцією країн континентальної Європи, величезний вплив римських юристів на наступний розвиток правової думки [14]. Так, відомий польський дослідник В. Володкевич зазначав, що «римське право є одним із тих елементів класичної культури, що найбільшою мірою вплинули на сучасний світ. Саме воно доволі тісно пов'язане із суспільним та економічним устроєм Стародавнього Риму й, зокрема, багате універсальними елементами, що використовуються в інших умовах. Водночас вплив римського права на процес формування сучасного правопорядку набагато більший, аніж у будь-якого другого стародавнього права. Також інститути та юридичні конструкції й, відповідно, поняття, що розроблені римлянами, мали безперечний вплив на всю історичну епоху становлення права. Більше того, римське право пережило й саму державу, у якій воно сформувалося. Саме під покровом римського права й розвинулася національна правова система в кожній країні Європи від Середньовіччя до сучасності» [15]. Подібно стверджував і Рудольф Ієрінг, який зазначав, що усе нове законодавство ґрунтується на римському праві, як матеріально, так і формально; римське право, як і грецька література, і мистецтво, і християнство, стало культурним елементом нового світу, вплив якого необмежується тими установами, які ми запозичили із римського права. Наше юридичне мислення, наші методи, наша манера поглядів, тобто все наше юридичне мислення зробилося римським, якщо такий вираз «римське» може бути застосовано до чогось загально-істинного. До того ж римляни мали лише ту заслугу, що довели його розвиток до вищої досконалості [16, с. 289].

Отже, вплив римського права на розвиток романо-германської (нормативної або континентальної) правової системи світу дуже великий. Це стосується також і України, яка належить до країн романо-германської правової сім'ї. Вплив римського права особливо прослідковується на цивільно-правову систему. Норми, що регулюють цивільні відносини сьогодні, формувалися протягом багатьох віків, а деякі з них збереглися ще з часів Римської імперії майже незмінними та є актуальні на сьогодні [17, с. 160].

Завдяки навчальній дисципліні «Римське право» студенти мають можливість ознайомитись з складовими правової системи, що регулює відносини між приватними особами в Римській імперії. Саме ця система була покладена в основу континентальної правової системи, тому безумовно є невід'ємною частиною методологічної бази професійної юридичної освіти, що сприяє розвитку юридичного мислення та готує студентів до більш свідомого вивчення курсу цивільного права. На сьогодні ні в кого не викликає сумніву значимість самостійного викладання римського приватного права усіма без винятку майбутніми юристами незалежно від спеціалізації. Нині ні в кого не виникає питання: навіщо нам вивчати право держави, якої не існує — мертве право? Це зумовлено значенням римського права для сучасної правової науки [16, с. 289]. Тому, стає зрозумілим, що варто вивчати минуле для розуміння теперішнього, щоб бути вартим майбутнього. У системі вищої юридичної освіти, вважаємо, що має приділятися увага вивченню засад римського права, оскільки воно є важливою складовою фундаменту юридичного мислення та здатне допомогти краще зрозуміти сучасну цивілістику та засвоїти юридичну термінологію [17, с. 161].

Наука римського права, яку створили юристи Стародавнього Риму є авторитетною й нині. Оскільки це була перша юридична наука з нормами світського права, саме тому римо-античну правову спадщину активно використовували впродовж багатьох століть. І в умовах сьогодення вона є актуальною, оскільки ідеї та норми римського права прямо й опосередковано впливали і впливають на формування європейської культури та розвиток національних законодавств. Цей вплив характеризується досить значним діапазоном поширення: від кримінального права до цивільного. Термінологія та основні принципи римського права використовуються в будь-якій правовій системі світу [18, с. 2]. Римське право є першою в історії людства юридичною наукою з абстрактними нормами світського права. Підкреслюючи його значення для розвитку західної традиції права, необхідно зауважити, що понятійно-категоріальний апарат, інститути права Римської держави стали необхідною моделлю, взірцем та базою, що визначила досить стрімкий і плідний розвиток правової системи європейських країн в цілому [9, с. 23]. Вільне володіння загальноновизнаними афоризмами, термінами, висловлюваннями не тільки свідчить про високу правову культуру, а й значно полегшує спілкування юристів різних країн. Це ще один з аргументів на користь вивчення римського права [19].

Вивчаючи римське право, студенти юридичних вузів України передусім повинні переслідувати пізнавальну мету, а саме: засвоєння загальної історії права, теорії права, історії політичних і правових вчень. Окрім цього, зараз вивчення цього предмета набуває додаткового практичного значення, пов'язаного з бурхливим розвитком економічного, торговельного, науково-технічного та інших видів міжнародного співробітництва, вимагає від наших юристів ґрунтовних знань в галузі правових систем зарубіжних країн [19]. Однак, актуальність дослідження римського права не обмежується тільки прикладним значенням регламентації ринкових відносин. Сучасна теорія права досліджуючи принципи і механізми римського права має на меті виявити і узагальнити закономірності еволюції правових систем, що дозволяє прогнозувати функціонування інститутів римського права, їх рецепцію у правову систему України. Тому, чи не найголовнішим досягнення римської юриспруденції є детальна розробка практичної сторони права, і в цьому відношенні вона надала блискучі зразки юридичного аналізу, виявила розуміння практичних потреб цивільного обороту. Численні праці римських юристів наділені змістом, який полягає в майстерному вирішенні різних випадків життя, і саме в цьому повною мірою виявляються означені вище достоїнства римських юристів. Дійсна, головна сфера римського юриста полягала в аналізі правових норм і у визначенні юридичної природи конкретних правовідносин. Для розвитку правової системи України надзвичайно

актуальним є творче сприйняття юридичних норм, юридичної техніки і правового досвіду, накопиченого в межах західної традиції права. Направлення вектора української правової системи до західної традиції права сприяє взаємопроникненню нових правових ідей, дає можливість динамічного розвитку процесів правотворення з метою побудови правової держави і громадянського суспільства [9, с. 23].

Окрім того, вплив римського приватного права можна спостерігати не лише на правову культуру правника, а він може проявлятися і в національних системах права, головним чином, у таких напрямках: вплив на філософію права; вплив на правотворення; вплив на формування правосвідомості [11, с. 88].

Висновки. Отже, для того щоб Україна розвивалася як правова держава та як громадянське суспільство значущим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та правової культури населення. У цьому контексті велике значення має якість правової освіти та правового виховання. Висока якість правової освіти є неможливою без глибоких правових знань, засвоєння правових ідей та догм. Для вирішення визначених завдань щодо правової освіти правників визначальну роль необхідно відводити римському праву, завдяки якому закладається підґрунтя формування правової культури студентів та суспільства зокрема. Римське приватне право покликане вирішати багато задач, а саме формування у студентів:

- правотворчої, законотворчої практики через засвоєння характерних наукових тенденцій та закономірностей еволюції права, яку можна простежити на прикладі римського права;
- правової культури європейського типу, яка надасть можливість громадянам для реалізації своїх приватних та публічних інтересів інтегруватися у європейський і світовий правовий простір;
- соціально значущим правовим досвідом римської цивілізації, який міг би бути зреалізований в уміннях, знаннях й творчій правовій діяльності;
- позитивного відношення до права як цінності та сприяння у професійній діяльності реалізовувати себе як особистість з правомірною поведінкою;
- правової грамотності через вміння вирішувати практичні задачі у правовій сфері, яка виникає на основі здобуття нових правових знань з римського права;
- правової поваги через розуміння своїх прав та обов'язків та вміння обґрунтовано, раціонально, грамотно оцінювати будь-яку конфліктну ситуацію;
- правової інтуїції, завдяки якій майбутній фахівець буде приймати законні та справедливі рішення;
- правового стилю через вивчення теоретико-методологічних аспектів римського права;
- правове удосконалення з відповідним формуванням деонтологічних установок, які в подальшому стануть каталізатором до сумлінної, добросовісної професійної діяльності;
- понятійного апарату студента через опанування правових понять, презумпцій та правових традицій і звичок, які виникли у римському праві;
- відчуття приналежності до європейської спільноти через формування у собі розуміння справедливості та законності;
- потреби до правового удосконалення через дослідження інститутів юридичної науки, які були сформовані ще в Древньому Римі;
- правового прогностицизму через дослідження рецепції римського права в праві європейських держав.

Всі ці оновлені, сформовані правові навички, які студент здатен здобути у зв'язку з опануванням, вивченням та дослідженням дисципліни «Римське право» буде сприяти до оновлення підходів у формуванні правової культури студентів, забезпечення якості правоосвітньої роботи. Тобто «Римське право» впливатиме не лише на формування правової культури студента, але і в подальшому за методом снігової лавини буде тягнути за собою також і модернізацію:

- 1) правової освіти, оскільки це дозволить розкрити питання пошуку правових ідеалів, які могли б бути покладені в основу найважливішого цільового компонента будь-якої освітньо-виховної системи;
- 2) самого права, оскільки вже з сформованою правовою культурою студенти згодом стануть спеціалістами у галузі права та будуть продукувати свої правові навички у правотворчій та законотворчій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ткачова Н. О. Професійна правова культура, її зміст та роль у подальшому цивілізованому розвитку України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 154-158.
2. Гарасимів Т. Модуси формування правової культури молоді в університетському середовищі. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. Т. 7, № 1, 2020. С. 15-22.
3. Юдіна А. А. Теоретичні аспекти формування правової культури студентів. С. 1-8. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/v_1/69.pdf
4. Безсмертний А. Взаємозв'язок політичної, світоглядної, моральної та правової культури. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. 2010. Вип. 2 (25). С. 147-153.
5. Гусенко А. А. Поняття та сутність правової культури студентів. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія : Педагогіка. 2016. Т. 270, Вип. 258. С. 27-30.

6. Чебикін О., Булгакова В. Психологічні основи правової культури та умови її корегування : монографія. Одеса, 2019. 162 с.
7. Сулима-Камінська І.В. Актуальні питання формування правової культури в системі вищої педагогічної освіти URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36051/Sulyma-Kaminska%20I.pdf?sequence=1>
8. Козяровський С. В. Римське право – як явище культури. *Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного знання: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 29 травня 2020 року)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 52-55.
9. Зозуля І. В., Іванов І.В. Римське право як ідеологічна парадигма західної традиції права. *Правовий часопис Донбасу*. № 3 (64) 2018. С. 19-20.
10. Андрієвська Л.О. Вплив римського права на формування правової системи європейських держав. *Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного знання: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 29 травня 2020 року)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 9-10.
11. Пищук А. В. Вплив римського права на українську правову систему. *Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного знання: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 29 травня 2020 року)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 88-90.
12. Кедрова Н.А. Вплив римського права на сучасні правові системи Європи. *Актуальні проблеми держави і права*. Випуск 36. С. 264-268.
13. Підпригора О.А., Є.О. Харитонов. Римське право. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
14. Деркач Ж.В., В.В. Тарон. Довідник з культурології. Черкаський ЦНТЕІ. 2005. 74 с.
15. Володкевич В. Историческая обусловленность интеграции частного права в Европейском Союзе. *Ius Antiquum. Древнее право*. 2004. № 13. URL: <http://www.dirittoestoria.it/iusantiquum/articles/Wolodkiewicz-Integrazione-diritto-privato-nella-Unione-Europea.htm>.
16. Гринько С. Д. Викладання римського приватного права в юридичних навчальних закладах. *Університетські наукові записки: наук. часоп.* Хмельницький. 2010. № 1 (33). С. 289-294.
17. Савчишкін А.О. Вплив римського приватного права на розвиток сучасного цивільного права. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2023. С. 160-162.
18. Троцька А.І. Відображення ідей римського права у вітчизняній філософсько-правовій думці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. 18 с.
19. Ваганова І.М. Роль і значення римського приватного права для розвитку сучасного цивільного права. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25256/1/Тези__Ваганова_Германия.pdf

REFERENCES:

1. Tkachova, N. O. (2012). Profesiina pravova kultura, yii zmist ta rol u podalshomu tsyvilizovanomu rozvytku Ukrainy. [Professional legal culture, its content and role in the further civilized development of Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. № 3. 154-158. [in Ukrainian].
2. Narasymiv, T. (2020). Modusy formuvannia pravovoi kultury molodi v universytetskomu seredovyshchi. [Modes of forming the legal culture of youth in the university environment]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Serii "Iurydychni nauky"*. T. 7, № 1. 15-22. [in Ukrainian].
3. Yudina, A. A. (2013). Teoretychni aspekty formuvannia pravovoi kultury studentiv. 1-8. Retrieved from: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/v_1/69.pdf [in Ukrainian].
4. Bezsmertnyi, A. (2010). Vzaiemozviazok politychnoi, svitohliadnoi, moralnoi ta pravovoi kultury. [Interrelationship of political, worldview, moral and legal culture]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom*. Vyp. 2(25). 147–153. [in Ukrainian].
5. Husenko, A. A. (2016). Poniattia ta sutnist pravovoi kultury studentiv. [Concept and essence of students legal culture]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"]*. Serii Pedagogika. T. 270. Vyp. 258. 27-30. [in Ukrainian].
6. Chebykin, O., Bulhakova, V. (2019). Psykholohichni osnovy pravovoi kultury ta umovy yii korehuvannia. [Psychological foundations of legal culture and conditions for its correction]. *Monohrafiia*. 162. [in Ukrainian].
7. Sulyma-Kaminska, I.V. (2017). Aktualni pytannia formuvannia pravovoi kultury v systemi vyshchoi pedahohichnoi osvity. [Current issues of formation of legal culture in the system of higher pedagogical education]. Retrieved from: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36051/Sulyma-Kaminska%20I.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
8. Koziarovskiy, S. V. (2020). Rymске pravo – yak yavyshe kultury. [Roman law as a cultural phenomenon]. *Rymske pravo u svitli suchasnoi metodolohii humanitarnoho znannia: zbirnyk tez Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi internet-konferentsii (m. Khmelnytskyi, 29 travnia 2020 roku)*. 52-55. [in Ukrainian].

9. Zozulia, I. V., Ivanov, I.V. (2018). Rymske pravo yak ideolohichna paradyhma zakhidnoi tradytsii prava. [Roman law as an ideological paradigm of the Western tradition of law]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 3 (64). 19-20. [in Ukrainian].
10. Andriievska, L.O. (2020). Vplyv rymського права na formuvannia pravovoi systemy yevropeiskykh derzhav. [The influence of Roman law on the formation of the legal system of European states]. *Rymske pravo u svitli suchasnoi metodolohii humanitarnoho znannia: zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (m. Khmelnytskyi, 29 travnia 2020 roku)*. 9-10. [in Ukrainian].
11. Pytsiuk, A. V. (2020). Vplyv rymського права na ukrainsku pravovu systemu. [The influence of Roman law on the Ukrainian legal system]. *Rymske pravo u svitli suchasnoi metodolohii humanitarnoho znannia: zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (m. Khmelnytskyi, 29 travnia 2020 roku)*. 88-90. [in Ukrainian].
12. Kiedrova, N.A. (2007). Vplyv rymського права na suchasni pravovi systemy Yevropy. [The influence of Roman law on the modern legal systems of Europe]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. Vypusk 36. 264-268. [in Ukrainian].
13. Pidopryhora, O.A., Kharytonov, Ye.O. (2003). Rymske pravo. [Roman law]. 512. [in Ukrainian].
14. Derkach, Zh.V., Taron, V.V. (2005). Dovidnyk z kulturolohii. [Handbook of cultural studies]. 74. [in Ukrainian].
15. Volodkevich, V. (2004). Istoricheskaya obuslovlennost integratsii chastnogo prava v Evropeyskom Soyuze. [Historical conditionality of the integration of private law in the European Union]. *Ius Antiquum*. 13. Retrieved from: <http://www.dirittoestoria.it/iusantiquum/articles/Wolodkiewicz-Integrazione-diritto-privato-nella-Unione-Europea.htm> [in Russian].
16. Hrynko, S. D. (2010). Vykladannia rymського pryvatnogo prava v yurydychnykh navchalnykh zakladakh. [Teaching Roman private law in law schools]. *Universytetski naukovyi zapysk: nauk. chasop.* № 1 (33). 289-294. [in Ukrainian].
17. Savchyshkin, A.O. (2023). Vplyv rymського pryvatnogo prava na rozvytok suchasnoho tsyvilnogo prava. [The influence of Roman private law on the development of modern civil law]. *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku yurydychnoi nauky, osvity ta tekhnolohii u XXI stolitti v doslidzhenniakh molodykh uchenykh*. 160-162. [in Ukrainian].
18. Trotska, A.I. (2017). Vidobrazhennia idei rymського права u vitchyzniani filozofsko-pravovii dumtsi. [Reflection of the ideas of Roman law in domestic philosophical and legal thought]. *Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk*. 12.00.12. 18. [in Ukrainian].
19. Vahanova, I.M. (2021). Rol i znachennia rymського pryvatnogo prava dlia rozvytku suchasnoho tsyvilnogo prava. [The role and significance of Roman private law for the development of modern civil law]. Retrieved from: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25256/1/Tezy__Vahanova_Hermanyia.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 9.05.2024